

a Patarcsicsok leszármazottjának, Eminek lesz második férje). Az Emi és Emil társaságában évtizedeket fiatalodó Angeline első fejezetben részletezett alakrajza és személyiségének súlya arra enged következtetni, hogy a regényvilágon belül hangsúlyosabb funkciót és családi kötődéseket hivatott képviselni, mint amennyi a töredékben maradt műbe bekerülhetett. A *Határregény* azonban – paradox módon – a megíratlan részek ellenére is befejezett alkotás benyomását kelti, hiszen a mű metaforikus, groteszk záróképe az egész regényszöveg foglalataként, emblémájaként olvasható. A Bécsbe tartó vonat folyosóján száguldozó Gézi látványa azt a benyomást kelti, „mintha egy lángoló arcú kisfiút valami ismeretlen, hatalmas erő rángatna ide-oda. Talán ugyanaz, amely felmenőit rángatta több emberöltőn át Graztól Szabadkáig, Szegedről az Isonzó völgyéig, összevissza. S hogy e pillanatban néhány évszázad mozgáspályája rajzolódik ki e Bécs felé száguldozó vonat folyosóján, követhetetlen sebességgel reprodukálva néhai utak sokaságát, hogy ezt követően aztán mindez végképp átadódhassék a tovább már nem tartóztatható felejtés enyészetének”.

A *Határregény* a szereplők Közép-Európa határok által felszabdalt térségét behálózó „úttalan utainak” bonyolult rendszerét bejárva e „felejtés enyészetének” ellenében íródott – mondhatnánk. Ám szövegéből nem nehéz kiolvasni e felejtés törvényszerű bekövetkezéne, „tovább már fel nem tartóztatható”-ságának székszisét. A „családaráadás” folyamatában elhelyezett családok és családtagok rajzából kikövetkeztethetően van abban valami általánosítható sorsszerűség, hogy az összetartozás szálait a „maradók” (Emi, Emil, Gitta lánya, Margit) rendezik, tartják a kezükben, s hogy e szálak az idők/korosz-tályok során a veszendőségbe vezetnek. A regény végének két gyermekszereplője, a kései, esetlen Gézi (Margit fia), valamint az immár osztrákká asszimilálódott Alex (Lexi fia, Sajtos Sándor unokája) kommunikációképtelensége felfüggeszti a családi, rokon kapcsolatok, az összetartozás szálainak további fenntarthatóságát s a történetek továbbmehetőségének lehetőségét. Alex szüntelen karattyolását alig értik a rokonok, s mivel egynyelvűvé vált, ő sem lehet részese a családi mítosznak, a mindenen kívül álló Gézi, „akiről akkoriban azt hitték, hogy az átlagosnál nehezebb felfogású kisgyerek”, eszeveszett száguldozásával a vonat folyosóján öntudatlanul is már csak a családi életutak groteszk-embematikus leképezésére, „eljátszására” képes.

A regényt két iker-metaphora nyitja és zárja: Angeline Nenadovits villamos- és Emiék vonatútja. Az út, utazás közismert toposzai közül az első a háborúk előtti Újvidék otthonosan ható terei között, az utóbbi pedig a határokon átvélve, az otthonokból kifelé, a (vak)világba tartó síneken zajlik. Az otthonosság és (ott)hontalanság sínárpajain.

HARKAI VASS Éva

„A FOLKLORISTA TEHÁT DOLGOZIK”

Jung Károly: *A Pannóniai Énektől a Mária-lányokig. Magyar és egybevető magyar folklorisztikai tanulmányok*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2001

Jung Károly idei könyve, *A Pannóniai Énektől a Mária-lányokig* címet viselő tanulmánykötet szervesen kapcsolódik a szerző korábbi, esszéket és tanulmányokat tartalmazó köteteihez (*Köznepok és legendák. Tanulmányok a népi kultúra köréből*. Forum, Újvidék,

1992.; *Az emlékezet útjain. Ötvenöt olvasmány a néphagyományból.* Forum, Újvidék, 1993.; *Órszerek könyve. Szent levelek, golyó ellen védő imádságok, amulettek a magyar néphagyományban.* Forum, Újvidék, 1994.; *Összefüggések és kapcsolatok. Esszék, tanulmányok a peremvidék népi kultúrájáról.* Forum, Újvidék, 1997). Tekintheszünk úgy is ezt a kiadványt, mint az előzőek folytatását, vagyis a folklorista Jung tanulmányköteteinek ötödik darabját. A szerző itt is, akárcsak korábbi kötetekben összehasonlító módszert alkalmazva jár körül egy témát úgy, hogy közben a tőle megszokott adatbőség, ugyanaz az új, a tudomány számára még ismeretlen adatfeltárási eljárás jellemzi kutatásait. A vizsgált témák is hasonlóságot mutatnak. Többségük a népi epika, a néphit, a népszokás területeit érintik, koncentrálnak azokra a tematikákra, ahol valamiféle interetnikus kapcsolat sejthető. Az öt tanulmánykötetben gyakran, a folyamatos kutatás bizonyítékául, visszatérő témákról is olvashatunk. Példaként elég a Guntram-mondáról szóló tanulmányokat említeni. A kötetek közötti szerves kapcsolat teszi indokolttá, hogy Jung Károly, szakmai körökben csak kivételes esetben elfogadott módon, olyan munkákat is megjelentet, amelyek az elmúlt években különféle tanulmánykötetekben, folyóiratokban már napvilágot láttak. Ezeknek egy kötetben való megjelenése a Jung-opus jó átláthatóságát, jó körvonalazhatóságát teszi lehetővé.

A szerző legfrissebb könyvében szereplő, a Pannóniai Éneket, a fehérló-mondát, a Guntram-mondát, a Mátyás király hagyományát, az Ibikosz darvai mesetípust, a vénlány-csábító katoná balladáját, a szabadságharc népköltészetét, a méhészkedés hiedelmeit, a Mária-lányok tematikáját feldolgozó tanulmányok a folklorisztika több területét (monda-, mese-, balladatudatás, néphit, népi vallásosság) érintik. Ez a tematikai sokféleség a könyv egységét mégsem bontja meg, mivel a szerző azonos módszert alkalmazva, többnyire folklor vagy folklor eredetűnek tekintett szövegeket (sok esetben egy-egy típust vagy egy-egy motívumot) elemez, vagy a folklor számára fontos szövegforrásokat mutat be. A tanulmányokból körvonalazódik a szerző módszere, amelynek segítségével az egyes motívumok, típusok, szövegforrások teljes egészében átláthatóvá lesznek, az adatok legapróbb részletei is helyükre kerülnek. A folklorista Jung elsősorban a vizsgált témák előfordulásait, a szövegelemzések esetében a lehetséges variánsokat tárja az olvasó elé, ügyelve mind a népköltészeti, mind az irodalmi változatok teljes felsorolására. Majd alaposan, filológiai pontossággal közli a vizsgált kérdéskör szakirodalmát, illetve elfelejtett, vagy még fel sem tárt, többnyire adattári, vagy publikált adatokat közül, ritkább esetben maga által gyűjtött változatokat bocsát az olvasó rendelkezésére, amelyek segítségével újra átvilágítja a vizsgált kérdést. Munkájának mindhárom szakaszában ugyanolyan gyakorisággal és alaposan használja a délszláv anyagot, mint a magyart. Az efajta látásmódnak köszönhetően a tanulmányokban a komparatív módszer végig jelen van. Tehát Jung Károly minden egyes téma áttekintése után új (magyar vagy délszláv) adatokat bocsát közre, összehasonlítja azokat, majd óvatosan levonja vizsgálódásainak tanulságait.

A tanulmányokban a szerző az új adatok tükrében igen részletes alaposan foglalkozik egy-egy téma legapróbb vonatkozásával is, így az adatok nívó voltát csak a témával ugyancsak részletekbe menően foglalkozó kutató tudja kellően értékelni. Jómagam különösen értékeltem a Mátyás király lustái mesetípus eddig még ismeretlen szerb változatát, viszont sajnálattal tapasztaltam, hogy a szerző nem tért ki külön a mesekatalógusban számon tartott, meseként elkönyvelt típus mondai jellemzőire, holott következetesen a monda kifejezést használja műfaji megnevezésként. Néhol zavarónak is talál-

tam, amikor egy mondaton belül megjelent a mesei típus betű- és számjele (AaTh 1950), mellé viszont a mondatípus kifejezés társult. Annál nagyobb volt az öröömöm, amikor az Ibikosz darvai mesetípus alapos vizsgálatánál találtam egy lábjegyzetet, majd a 179. oldalon egy bekezdést, amely a szövegek mondaszövegeként való alakulására utaltak.

A kimondottan tudományos jellegű frásokat tartalmazó tanulmánykötet nehéz olvasmány, de ha a türelmes olvasó átverekedi magát az adatok és a szakirodalmi áttekintések néha túlzottan részletező felsorolásán, a végén belátja, hogy fáradtsága nem volt hiábavaló. Ugyanis rengeteg hasznos adatot tartalmaz a néprajzkutatók számára, de a régi magyar irodalommal, a félnépi irodalommal foglalkozó kutató, a művelődéstörténész – egyes motívumok, népköltési témák ikonológiai vizsgálatakor pedig – a művészettörténész számára is. A hasznos adatok elraktározása mellett pedig betekintést nyerhetünk egy kutató munkamódszerébe, azaz megleshetjük, hogy a folklorista hogyan is dolgozik.

RAFFAI Judit

EGY LUDASI MESEMONDÓ ÉS MESÉI

Rézmonyos. Ludasi népmesék. Közzétette: Raffai Judit. Palics-Ludas Közvállalat, Szabadka, 2000; Raffai Judit: *A mesélő ember.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001

Sok néprajzos foglalkozott saját szülőfaluja, szülőföldje népi kultúrájának kutatásával, tárgyi és szellemi sajátosságainak gyűjtésével. Anélkül, hogy felsorolnánk azokat, akik kutatói munkájuk egy részét erre szentelték, megállapíthatjuk, hogy a szűkebb értelemben vett haza kutatása napjainkban sem hagyott alább. Egyik markáns példája ennek Raffai Judit egy éven belül megjelent két könyve, melyekben a ludasi népmesékkal és mesemondókkal foglalkozik.

A szabadkai etnográfus több mint egy évtizede kutatja az egykori megyeszékhely melletti települések – Palics, Ludas, Hajdújárás, Bácsszőlős –, vagyis szűkebb pátriája történetét, múltbeli és mai kultúráját. Több ízben jelentek meg ilyen tárgyú publikációi: hosszabb tanulmányt írt a ludasi népviseletről, egy mesemondó nonverbális kifejezés-rendszeréről, újabban pedig a falu népmeséit adta ki, illetve egy „mesélő ember” egyéniségét és teljes meserepertoárját mutatta be a kutatásban eddig nem alkalmazott módszerekkel.

A Szabadkától 12 km-re keletre található, 1427 lakost számláló Ludas (Šupljak) a török utáni időkben, a 18. század első felétől kezdett benépesülni. Az ide érkezők Szeged környékéről vándoroltak a teljesen elnéptelenedett pusztára; a szegedi nagytáj kulturális hatása a ludasi népi kultúrában napjainkra is megőrződött.

A *Rézmonyos* és *A mesélő ember* című munkáiban Raffai Judit részben a ludasi, részben az általános magyar népmesekutatás legfrissebb eredményeit tárja az olvasók elé. Meg kell említeni, hogy amikor a ludasi népmesekutatásról beszélünk, több évtizedes folyamatot értünk alatta. Ugyanis Ludason a népmese gyűjtés már az 1960-as években megkezdődött; a mesék egy részét Penavin Olga közölte a *Jugoszláviai magyar népmesék* című gyűjteményében, a többit, pontosabban többségüket pedig a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában helyezték el. Az 1990-es évektől Beszédes Valéria és Raffai Judit folytatták a gyűjtőmunkát. A *Rézmonyos* című kötetben mindkettőjük gyűjtésének